

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 19.

V Ljubljani, 15. oktobra 1890.

Letnik III.

Dvajset pravil sadjarjem.

Sadjarsko društvo v Altenburgu na Nemškem razglasilo je dvajset pravil, katera ugajajo tudi našim sadjarjem. Glasijo se pa tako:

1.) Po višinah kaže najbolj zasajati češnje, po nižavah slive (češplje), po severnih in vzhodnih rebrih jabolka, po južnih in zapadnih legah hruške. Češnji škoduje suša najmanj, sliva pa prenaša največ mokrote.

2.) Sadnemu ali pitanemu drevju najbolje ugaja vlažna, ilovnata zemlja, ki vodo propušča in koder niso še prej rasla sadorodna drevesa. Koder voda zastaja, ondi ni dobro za pitovno drevje. Treba je drenaže.

3.) Jeseni naj se izkopljejo velike jame drevesom. Po zimi kaže jame z gnojnico zalivati, drevesa pa naj se vanje posajajo šele spomladi.

4.) Ako sami ne umemo ali ne moremo vzrediti lepih mladih drevesec, ne kupujmo jih, kjer si bodi, ampak jemljimo jih iz dobrih drevesnic. Pri izberi bodimo sami pričujoči. Izberimo zdrava drevesca z močnimi koreninami, ki stoje v drevesnicah ravna kot sveča in imajo že 1—2 letni les za krone.

5.) Zastran vrst moramo biti opazni ter ozirati se, v kakšno zemljo hočemo drevesce vsaditi, ali je lega topla ali hladna, zemlja mokrotna ali sušna.

6.) Jabolka in hruške se zasajajo po 10 metrov narazen. Za prvi čas, ko jabolčno in hrušvo drevo ni še dovolj vzraslo, posadi se na gole prostore nekaj sliv, da imamo prej od zemlje kaj haska. Pozneje slive lahko zopet odpravimo. Po planjavah naj stojijo vrste jabolčnih dreves po 40—50 korakov narazen.

7.) Predno drevo vsadimo, prirežimo najmočnejše korenine kolikor moči gladko ter pomočimo jih v ilovnato vodo. Če se prikaže po prerezkih korenin rjav rob pri skorji, kaže to, da je drevesce po zimskem mrazu oškodovano. Tenkih koreninic ali mustačev pa ne smemo porezati.

8.) Količ se mora v jamo poprej zasaditi, nego pa drevesce. Količ je treba poostri in ožgati in ravno postaviti. Potem zaspimo jamo do $\frac{3}{4}$ z dobro prstjo. Nato se razgrnejo korenine drevesca in pokrijejo z izkopano zemljo. Vse se tako osiplje, da nastan okrogla jamica okolo debla. Svežega gnoja ne smemo tukaj nikoli rabiti.

9.) V mokrotni ali preplitvi zemlji se drevesom napravijo prsteni kupi, v katere se potem drevesa posadijo. Posajeno drevo mora vselej v jami nekoliko više iz zemlje stati, nego je stalo v drevesnici. Tudi se ne sme h količu privezati, dokler se ni zemlja usedla. Pregloboko saditi drevesa je velika napaka.

10.) Količ se ne sme dotikati krone ter naj stoji na južno-zapadni strani od drevesa. Kdor more, naj pritrdi drevesce za dva količa tako, da se zabrani vsakeršno drgnjenje.

11.) Vsajena drevesca naj se ovijejo s slamo, da jih spomladni vetrovi preveč ne izsušijo. Zoper zajce se drevesca pomažejo z apneno vodo ali se ovijejo s trnjem.

12.) Jabolčnih, hruševih in češnjevih dreves ni treba pri zasajanju prirezavati, pač pa naj se drugo leto zlasti slabe vejice prikrajšajo. Slive prirezujejo se do 5—6 očes.

13.) Iz prva vsako leto, pozneje pa vsako 2.—8. leto porežejo se jeseni v kroni vse prepogoste ali križem rastoče veje. Suhljad in vsi tati ali hobodki se odstranijo vsako leto.

14.) Vsako rano na deblu in po vejah je opazno prirezati in z drevesnim voskom zamazati. Odprta debela kaže zamazati s katranovcem. Bolne veje treba gladko odrezati in zamazati.

15.) Mah, lišaj, posušeno skorjo je postrgati. Časi je dobro, da močnejše veje in deblo pomažemo z mesjo apnene vode, kravjaka ali ilovice.

16.) Zemljo okoli debela je večkrat okopati in pokriti z gnoj-m ali tratnico naopak položeno.

17.) Ožig in raka moramo hitro izrezati ter bolne dele izpirati z gnojnico, kateri smo primešali nekoliko lesnega pepela. Slabotna debela kaže narezati; kjer pa teče preveč soka, ondi se poreže nekaj korenin.

18.) Gnoji se drevesom spomladi, da rasto močno v les, meseca julija in avgusta pa, da nastavijo močnih popkov cvetnih za prihodnje leto. Najboljše gnojilo je gnojnica. Njo je precej proč od debela vlivati ali v narejene luknje ali v zkopan krog, da se potem skozi zemljo do korenin cedi.

19.) Stara drevesa pomladimo, ako jim prirežemo vejevje, slabe vrste pa zboljšamo, ako jim vcepimo boljših vrst. V stare jame, koder je prej stalo sadosno drevje, ne smemo nikdar saditi mladih dreves iste vrste.

20.) Dober drevesni vosek se naredi, ako vzamemo 250 gramov smole ter jo pri malem ognju mešamo s spiritom, kojega se porabi 40—50 gramov. Lep ali lim, s katerim se pomažejo ovitki za debela, da ob njih gosenice itd. obtičijo, naredi se, ako pomešamo 5 delov repnega olja, 1 del masti, 1 del terpentinceva, 1 del kolofonija ali pa 3 dele etera in 1 del terpentinceva.

Kako sadnemu drevju gnojiti.

Tudi sadna drevesa potrebujejo živeža, in velika škoda je, da se gnojenje sadnemu drevju premalo ceni, preveč zanemarja. Mnogo dreves donaša samo zato malo sadu in vzame nazadnje konec. Pri vrtnarstvu je zatorej velike važnosti to, da sadjar daje drevju pripravnega gnoja, v pravi razmeri in tudi o pravem času.

Pred vsem treba vedeti, da sadna drevesa jemlje zemlji veliko fosforove kisline, kalija in dušika, in ravno teh trojih tvarin večidel ni obilo v zemlji. Zato je treba skrbeti, da se te redilne snovi, ki jih drevesa srkajo iz zemlje, vedno nadomeščajo, da drevesa ostanejo zdrava in rodovitna.

Odkod pa dobiti dušika, kalija in fosforove kisline?

Dušika imajo posebno v sebi: kri, rožni in kopitni obrezki, dlaka in voleni odpadki, — kalija in fosforove kisline pa je v straniškem gnoji, živinski gnojnici, zmletih kosteh, kurjaku in drugih ptičjakih, v lesnem pepelu, posebno bušovem in titnem.

Če zemlji dajemo veliko ravno imenovanih dušikovih tvarin, krepko raste drevju les in perje, — če pa jo gnojimo z gori imenovanimi tvarinami, ki imajo fosforove kisline in kalija veliko v sebi, nastavlja drevo več popkov in donaša debelejšega in boljšega (sladkega) sadu.

Po takem treba torej pri gnojenji vselej vprašati se: kaj hočemo?

Kadar hočemo taka drevesa, ki so poškodovana po slani, toči, gosenicah in drugih vremenskih uimih ter zbog tega nočejo nič kaj rasti, ali ki so več let zaporedoma bogato rodila in zato opešala, pognati h krepkejši rasti, treba jim je gnojiti s tistimi gnojili, o katerih smo gori rekli, da imajo veliko dušika v sebi. — Kadar pa drevesa sicer čvrsto rastejo v les in perje, pa sadu ne donajajo, takrat jim je treba gnojiti z gnojili, ki imajo več kalija in fosforove kisline v sebi. — Če pa je drevo tako, da noče čvrsto rasti, pa tudi sadu ne nastavlja, treba mu je gnojiti z gnojem, v katerega smo pomešali oboje vrste gnojila (dušikove tvarine kalija in fosforove kisline), ali pa da mu spomladi gnojimo z dušikovim gnojem, ki rast drevesu pospešuje, — meseca avgusta pa z gnojem, ki ima kalija in fosforove kisline veliko v sebi in po katerem drevo več cvetnih popkov nastavlja za prihodnje leto.

Najbolje se sploh gnoj sadnemu drevju prileže tekoč, kajti tak hitreje v zemljo pride do drevesnih korenin, ki ga srkajo, suh gnoj pa dohaja le počasi z deževnico vanjo. Zato je zmerom dobro, umetna gnojila (superfosfat, kali, hili-salpetar itd.), pa tudi pepel, kri, rožne odrezke, zmlete kosti (koščeno moko) poprej v vodi raztopiti, da v njej nekoliko povró, in šele potem ž njimi gnojiti drevesom. Tako povodenjeni gnoj se vlije v jame, katere se, kakega četrta metra široke in pol metra globoke izkopljejo, tako daleč od debla, dokler veje drevesne sezajo. Kadar je gnoj vanje vlit, pa se zopet zaspo.

Najboljši čas drevju gnojiti je od spomladi do jeseni, in sicer zgodaj spomladi zato, da rast vzbudimo v drevesu, — meseca julija in avgusta, da drevo nastavlja sad, — meseca septembra pa zato, da se pomnožijo tvarine, katerih za drugo leto potrebuje.

Če je zemlja suha in vreme gorko, treba je tem bolj gnoj pomešati z vodo zato, ker bi preostri gnoj škodoval. Vender se dadó vsa ti imenovana gnojila rabiti tudi suha, s prstjo zmešana kot kompost. Potrese se okoli drevesa pod krono po zemlji in potem zagrebe. Taka gnojitev so prileže posebno češnjam, češpljam, orehom, kostanju in vsemu koščicastemu in luskinjastemu sadju, kateremu je ostri tekoči gnoj škodljiv zato, ker prehitro svojo moč kaže.

Kdor hoče gnojiti s svežim živinskim gnojem (kravjak je zato najboljši), naj se že jeseni okoli drevesa zagrebe, da se čez zimo razkroji in svoje redilne tvarine (dušik, kalij in fosforovo kislino) odda kmalu spomladi koreninam drevesnim.

Koliko pa naj se za gnojenje izbranega gnoja daje drevju? — Več ali manj, to se ravná po velikosti drevesa in lastnosti zemlje.

Visoka in starejša drevesa potrebujejo gnoja več nego nizka (pritlikavci) in pa mlada, — pusta zemlja ga potrebuje več nego močna.

Gnojnice živinske ali straniškega gnoja zadostuje 3 do 5 litrov velikemu drevesu, — pepela 1 $\frac{1}{2}$ do 2 litra, — kalija 60 do 100 gramov v 4 do 5 litrih vode. Manjša in mlajša drevesa potrebujejo seveda manj gnoja.

Raznotere vrtnarske reči.

Za napravo prunel je najbolje vzeti še ne popolnoma zrelih češpelj. Delo samo vrši se pa tako: Češplje se olupijo (obelijo) kolikor mogoče natanko. Kadar

so olupljene, neso se takoj v zaboj, kjer se puste v žveplenem dimu dobrih par minut, da postanejo lepo rumene, a ne rjave. Potem se denejo na solnce ali pa v dobro sušilnico (naše navadne domače sušilne peči ne ustrezajo), da dobro zvenejo; nato se vzamejo koščiče iz njih na nasprotni strani pečla. Po vsem tem se tako stiskajo z dlanimi, da postanejo lepo okrogle in da dobodo podobo posušenih smokv, kakeršne so v navadnih vencih kupujejo po štacunah. Ko smo jih tako pripravili, denemo jih zopet na lese ali druge deske in na solnce par dni, da se do dobrega osuše. Potem se vložijo v zaboje, katerim se strani prevrtajo. Vkladajo se pa tako, da se na dno dene dobra lega prunel, na njo pa breskovega listja, ali pa še bolje lavorikovega; na to pride zopet lega prunel, lega listja in tako dalje. Zdaj se spravijo prunele za poznejšjo rabo ali prodajo.

Zoper uši po listji vrtnih rož in drugih rastlin. Da je ta mrčes silno škodljiv rastlinam, ker jim sok izpiva in se strašansko hitro množi, znano je dobro vrtnarjem in raznih cvetlic prijateljem, ki pa tudi vedo, da se mnogo zoper ta mrčes priporoča pomočkov, ki nič ne pomagajo. Časnik bolčanske družbe kmetijske priporoča sledeče sredstvo, katero hvali, da je zanesljivo: Mrtva riba naj se pusti v skledi vode toliko časa ležati, da voda prav zelo smrdi. S to vodo naj se poškropi ušiva rastlina. Če se to par dni zaporedoma stori, pomori se mrčes brez škode rastlini, — seveda treba tako poškropljeno rastlino, če je bila v sobi, nesti venkaj, da izginje smrad.

Ne obrezovati spomladi živih mej! Navadno je, da ljudje spomladi, večkrat še celo o kresu obrezujejo žive meje belega trnja in druge, pa ne pomislijo, da s tem pokončujejo koristnim ptičkom potrebna gnezdeca, po katerih starke imajo mlade. Vlada v Kaselu je to napako s posebnim ukazom nedavno prepovedala in velela, da se obrezovanje živih mej sme le vršiti od 1. oktobra do 1. marecja.

O obiranju sadja. Stara in vsakemu znana je izkušnja, da rahlo in varno obiranje obvaruje zrelo sadje pritiskov in ran in da se tako obrano sadje drži dolgo. Pri obiranju iztaknili so pa izkušeni sadjarji še drugo: oni namreč ne obero vsega sadja na drevesu na edenkrat, ampak najprej samo najbolj zrelo in debelo sadje, vse slabejše pa še puste. S tem se obrne vsa drevesna redilna moč v korist ostalemu sadju, ki se kmalu doredi in dozori, da je po vsem enako prvič obranemu. Ako se najde pri drugem obiranju še slabjšega sadja, ravna se enako kakor prvič, in s tem se prav izdatno pomnoži pridelek, slabega pa je le prav malo.

Poraba sadnih tropin. Sadne tropine, to so iztisnjeni ostanki pri narejanju mošta, so kaj dobra krma za živino. Posamezno govedo sme dobiti na dan 6—8 kilogramov tropin. Tropine se tudi lahko nasole, v kako posodo dobro natlačijo ter dobro pokrijejo, da ne pride zrak do njih. Tako nasoljene tropine se dolgo časa ohranijo za krmljenje.

Pridelovanje posebno velikih buč. V Kaliforniji ravnaajo tako le, če hočejo posebno velike buče pridelovati. Izkopljejo čveterooglatno luknjo, 70 cm široko in dolgo ter 35 cm globoko. To luknjo napolne do polovice s človeškim gnojem, nani pa natresejo 6 cm na debelo dobre gozdne zemlje. V to zemljo vtaknejo vzkalivšo bučno peško. Dobro je dve ali tri peške vsaditi ter pozneje slabejše rastline izrvati. Kakor hitro rastlina nastavi sad, puste le en poganjek z najlepšo bučo, drugo pa poružejo in potrgajo. Astali buči pa podložijo desko, da zaprečijo gnilobo. Ako se pozneje zopet narede stranski poganjki, potrgajo tudi nje. Na ta način se daje pridelati velikanske buče, ki so neverjetno težke.

Zalozba c. kr. kmetijske družbe krajske.

Odgovorni urednik Gustav Pirc.

Tisk J. Blaznikovih naslednikov.